

2019. május – Pünkösdi hava

Forgatókönyv. Összeállította: Both Zsuzsa és Szabó Kinga

I. ISMERKEDÉS – NÉPI JÁTÉK

- Haj, meszelő, meszelő...
- Megy a bogár, viszi farát...

II. JELES NAPOK, SZOKÁSOK

Anyák napja: május első vasárnapja

Május 1.

A magyar nyelvterület nagy részén május 1-jére virradó éjszaka állították, illetve állítják a májusfát. A május elsején állított fákat sokfelé pünkösdkor bontják le. A májusfa, a zöld ág a természet megújulásának a szimbóluma, és legtöbb esetben az udvarlási szándék bizonyítéka, szerelmi ajándék is.

A magyar nyelvterületen a májusfa-állításnak két jellegzetes formája ismert: az egyik a lányos házakhoz vitt májusfa, a másik a középületek, kocsmák előtt felállított májusfa.

A májusfák beszerzése mindkét esetben a mindenkori legények, legénybandák feladata. A májusfának alapvetően két változata van: kivágott, sudár, esetenként kérgétől megtisztított fa, melynek csak a tetején hagyták meg a lombját, vagy virágzó, zöldellő gallyak, ágak. Erdélyben inkább zöld ágak használata jellemző.

A lányok számára állított májusfát többnyire titokban szereztek be és állították fel.

Májfahordó ének:

Hallottátok-e már híret, / Szabó Jóska legénységét,

Fűrészsel vágja ja májfát, / Hogy ne hallja kopogását.

Felveti a jobb vállára, / Viszi Julcsa udvarába.

Kelj fel Julcsa, itt a májfa. / Jóéccakát, vigyázz rája.

Felkel Julcsa az ágyából, / Kendőt keres a ládából.

Itt van, anyám, kösse rája, / Száz forint ennek az ára.

A legények vetélkedtek, hogy ki tud szebb májusfát díszíteni. Ha két legény is udvarolt a lánynak, őrizni kellett a fát, hogy a másik el ne lopja.

Kalotaszeg falvaiban szokás volt a *zöldellés* vagy *zöldágazás*, május elsejére virradó éjszaka. A zöld ágat minden díszítés nélkül a lányok kapujára vagy kerítésére tűzték. Általában mindenki kapott, s nagy szégyen volt, ha valaki kimaradt. Haragból, bosszúból tövisbokrot tettek a kapura. Minden lánynak vittek, előfordult, hogy még a pólásoknak is raktak egy-két ágat. Szamba lehetett venni, hány lány volt a faluban a legkisebektől az eladókig.

Sok helyen zeneszóval, tánccal döntötték ki a májusfát a lányos háznál, rendszerint pünkösdkor.

A májusfa másik típusa a közösségi májfa, melyet középületek, kocsmák elé állítanak. A májusfára színes papírt és selyemszalagokat kötöztek. Került rá ital és édesség.

A közös májusfák kidöntése járt együtt általában nagyobb ünnepélyességgel, táncmulatsággal. A májusfa ledöntésének szertartásos mozzanata volt a fa körül táncolása, a májusfára mászás. Különösen nehéz volt a lehúzott kergű, magas fát megmászni. Azé lett a tetejére erősített ital, akinek ez sikerült.

Május elsejéhez fűződő *időjárásjósló* hiedelem: e nap időjárása mutatja, milyen lesz a jövő tél.

Május 12., 13., 14.: Pongrác, Szervác, Bonifác

A szentek legendája és az időjárással kapcsolatos megfigyelés között nincsen összefüggés, a néphagyomány azonban teremtett. Volt, ahol úgy tartották: „*Pongrác kánikulában subában megfagyott, Szervác a Tisza közepén víz nélkül megfulladt, Bonifácot pedig agyoncsipkedték a szunyogok – ezért haragusznak ránk emberekre és évről-évre visszajönnek, hogy bosszantsanak bennünket*”. Ismert fagyosszentek-napi rigmus: „*Szervác, Pongrác, Bonifác megharagszik, fagyot ráz*”. Helyenként úgy tartották, ha fagyosszentekkor nagy a hideg, akkor rossz termés várható, de ha nincs felhő, akkor sok bor lesz.

Erről regula szól:

Sok bort hoz a három ác, / Szervác, Pongrác, Bonifác, / Ha felhőt egyiken se látsz!

Volt, ahol ezt mondták:

*Szervác, Pongrác, Bonifác, mind a fagyosszentök,
Hogy a szőlő e ne fagyjon füstöljenek kendtök!*

A földművelő munkában a fagyosszenteket többnyire megvárták, és csak utána ültették az uborkát, babot, paradicsomot.

Május 25., Orbán napja

Orbánt a néphagyomány a fagyosszentek közé sorolja. Az Orbán-napi hideg a szőlőnek árt a leginkább, ezért sokfelé szobrot emeltek számára a szőlőben, és Orbán-napon körmenetben keresték fel. A szőlőtermelő falvak a szőlőhegy védelmét és a bő termés biztosítását várták tőle.

Pünkösöd

Pünkösöd neve a görög *pentekosztész* 'ötvenedik' szóból származik, ugyanis ez az ünnep a húsvétot követő ötvenedik napon kezdődik. Pünkösöd a húsvét függvényében mozgó ünnep, május 10-e és június 13-a között.

Jellegzetes pünkösdi szokások: pünkösdi király-választás, pünkösdi királyné-járás, pünkösdi zöldágazás, hesspávázás, májusfa állítás, valamint pünkösdi multságok, táncok, játékok.

Pünkösdi király

A közmondás is ismert: „*Rövid, mint a pünkösdi királyság.*” A többnyire lóversennyel vagy más ügyességi próbával választott pünkösdi király hatalma egy napig, egyes helyeken egy évig tartott. „*Egy évig azután őt nevezik pünkösdi királynak. Nem kell pedig hinni, hogy ez csak valami üres cím. Járnak emellé hatalmas kiváltságok. A pünkösdi király egy évig minden lakodalomba, ünnepélyre, mulatságra hivatalos, minden kocsmában ingyen rovása van, amit elfogyaszt, fizeti a község, lovát, marháját tartoznak a társai őrizni, s ha netán valami apró vétséget követne el, azért testi büntetéssel nem illetik. Ilyen nagy úr a pünkösdi király egy álló évig*”.

Sok helyen a pünkösöd volt a legényavatás ideje, ami néhol veréssel is járt.

Helyenként a huszárezredekben a katonák is választottak királyt maguk közül (májuskirály).

Zöld ág, zöldághordás, májfa

Pünkösdkor különféle magyarázatokkal a házakra, kerítésekre, istállókra *zöld ágot* tűznek. Általában a gonosz, rossz szellemek elhárításával magyarázzák vagy egyszerűen az ünnep jelképezésével, néhol pedig a lányos ház jeleként értelmezik. A *zöldághordás* pünkösdhöz kötődött egyes falvakban.

Énekelve mentek ki a közeli erdőre, ahol gallyakat törtek, visszajövet a falu utcáin eldobálták. A lányok összefogódzva vonultak végig, két lány kaput tartó keze alatt:

*Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelecske
Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok rajta.
Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat,
Hadd kerüljem váradat, váradat,
Szita, szita péntek, / Szerelem csütörtök, / Dob szerda.*

Helyenként mulatságot rendeztek, úgy vélték, a bőséges evés-ivás a természetet is bőségre készíti.

Táncmulatságok

A magyar nyelvterületen mindenütt kedvelték a pünkösdi bálokat. Kalotaszegen például nem ismerték a pünkösdi királyválasztás, pünkösdi királynéjárás szokását. A fiatalságnak mégis jeles ünnepe volt, mert háromnapos táncot rendeztek ilyenkor.

Párválasztó, udvarló szokások

Udvarlással, párválasztással kapcsolatos szokások is kapcsolódnak pünkösdhöz. Például: míg a fehérvasárnaphoz kapcsolódó mátkálás, komálás az egyeneműek barátságkötését szolgálta, addig a pünkösdi *mátkatál* küldés a párválasztásban játszott fontos szerepet, a legény küldött a lánynak mátkatálat. Ha tetszett a lánynak a legény, akkor hasonlóval viszonzta, a küldöncöt pedig megjutalmazták.

Pünkösdi hiedelmek

Pünkösddel kapcsolatos időjárás- és termésjóslásra is van példa. Gyimes-völgyben úgy tartották, ha ilyenkor esik, akkor jó termés várható.

Mint minden nagy ünnepen, ilyenkor is tiltották az állatok befogását és a kenyérsütést is.

Pünkösdi rózsát szoktak a mosdóvízbe szórni, hogy egészségesek legyenek.

A múlt században ezen a napon még általános volt hajnalban vagy pünkösdi szombatján este a Tiszában való fürdés, hogy elkerülje a fürdőzőt minden betegség. A lányok is megfürödtek ilyenkor a Tiszában. Se menet, se jövet, se fürdés közben egy szót sem szóltak, abban a tudatban, hogy így nem fog rajtuk semmiféle rontás, igézés. Fürdés után pedig a füzek lombjai alatt fésülködtek meg.

Csíksomlyói búcsú

A kegyhely eredete belevész a korai középkor történetébe. IV. Jenő pápa 1444-ben teljes búcsút engedélyezett mindazoknak, akik a ferences atyák csíksomlyói Mária templomának építkezésében segítettek. Tehát maga az ősi Mária-tisztelet és a hatalmas méretű kegyszobor még régebbi időből való. A "Napba öltözött asszony" a világon a legnagyobb méretű, egy darabból készült Mária-szobor.

A búcsúhoz fűződő hagyományok részben megmaradtak, részben eltűntek. Az egyik legérdekesebb, most is élő szokás a pünkösdszombati bevonulás. A két Somlyó-hegy közé érkező tömeg szigorú hierarchia szerint vonul be, amelynek a sorrendje a következő: Gyergyó, Felcsík, Alcsík, Felsőnyárad mente, Sóvidék, Maros mente, Háromszék, Brassó és környéke, gyimesi csángók, moldvai magyarok. A keresztaljak, vagyis a kereszt alatt vonuló hívők valószínűleg a székelyek ősi hierarchiáját őrizték meg.

Napbanezés szokása

A moldvai csángók pünkösdi hajnali napbanézése a csíksomlyói zarándoklat hagyományos szokásrendjébe illeszkedő rítus. A moldvai csángók hite szerint a Kis-Somlyó hegyének keleti lejtőjén pünkösdi hajnalban megláthatják a napban galamb formájában felrepülő Szentlelket, Jézus és Szűz Mária alakját, illetve más szent dolgokat. A több településről érkező búcsúsokból összeverődött csoport deák vagy búcsúvezető kíséretében foglalt helyet hajnal előtt a Kis-Somlyó hegyén, ahol énekléssel, imádkozással várták a napfelkeltét. Alkalmhoz kötődő magyar énekeket énekeltek (például a *Jöjj, Szentlélek Úristen* kezdetű éneket).

A csángók rendszerint hajnal előtt kimennek a Salvator kápolnához, ahol hajnalig imádkoznak, beszélgetnek. Körülbelül egy órával a napfelkelte előtt a keleti lejtőn szoktak felsorakozni, ahol hangos énekléssel várják a napfelkeltét. Ezt követően több percen keresztül mereven néznek a napba megfüstölt üvegen, zsebkendőn, fejkendő csücskén, napszemüvegen keresztül. Aki látni vél valamit, az hangosan elmondja tapasztalatát a többieknek.

– Immá' ha ki es bújik, akkor igen fényes – állítja a férfi – nem tetszik fel benne. Csak akkor lehet látni, mikor kibújik a hegyen s olyan veres, akkor tetszik meg szépen. Vótunk más esztendőben, s láttuk a közepében, ahogy ragyogott, mint egy galambecska. De melik nagy vétkes, az nem lát semmit...me' ha nincs a Szentlélek nála, nem lássa meg. Tisztán kell jőni, meggyónval, áldozval...

Haragszik a Mária!, Szomorú a Szentlélek! szokták mondani a csángók, ha a Nap a várakozások ellenére nem tűnik fel az égen.

A pünkösdkor a Napban megjelenő Szentlelket a moldvai csángók hite szerint nem csak a Kis-Somlyó hegyéről, hanem bárholnan láthatják az arra érdemesek.

A napbanézést követően a hegyről leereszkedve, a Kis-Somlyó déli oldalán gyógyító erejűnek hitt Jézus tenyere nevű növényt szednek. A növény eredetmondája szerint a Kálvárián a kereszt súlya alatt eleső Krisztus ujjai nyomán nőtt.

A napváráson a gyimesi csángók is részt vettek, bár kisebb számban, mint a moldvaiak; a székelyek a rítust nem ismerték.

A hagyomány szerint a búcsúról az emberek nyírfaággal a kezükben, vagy a járműüket feldíszítve térnek haza otthonukba. A búcsúról hazavitt nyírfaágot beteszik a „belső szobába”, míg csak el nem hervad. Megszámlálják, hány levele van, és a családnak naponta annyi üdvözlégyet kell elmondania, ahány levél van az ágakon. Ezt az imát Szűz Mária tiszteletére, a család egészségéért, boldogságáért kell felajánlani. Amikor egy levél elhervad az ágról, megszűnik az imakötelezettség.